

за цим масштабні шахрайства стали здійснювати «фінансові піраміди», приречені на банкрутство приватні банки і фонди і т. д.

Оперативно-слідча практика свідчить, що особи, безпосередньо зайняті в бізнесі, мають високу професійно-ситуативної потенційної віктимності, а багато з них стають жертвами злочинців.

Ця категорія по тенційних жертв і реальних потерпілих від злочинів включає, різні їх психологічні типи. Як соціальний тип, це жертви (потерпілі) - підприємці (бізнесмени). Потерпілими від економічного шахрайства формально визнаються фірми, підприємства, комерційні структури, але реальними жертвами, які особисто понесли матеріальні втрати та травмування психологічно, є переважно керівники, акціонери, службовці або робітники підприємств, установ, фірм. Серед жертв-підприємців питома вага осіб з вищою та спеціальною освітою помітно вище, ніж в інших злочинах. Ця особистісна характеристика проявляється віктимозначимо: чим вищий освітній рівень власників і співробітників фірми, тим менше економічних шахрайств відносно неї вчиняється.

З віктимологічних позицій поведінка жертв (потерпілих від економічних злочинів) може бути представлено як нейтральна, позитивна і негативна в основному за двома ознаками: наявності або відсутності «віктимологічної провини» і об'єктивним значенням у створенні, розвитку і реалізації ситуації злочину.

Отже, віктимологічна профілактика здійснюється щодо безлічі осіб, так чи інакше втягнутих у сферу дії негативних обставин віктимологічного плану. Вона реалізується за трьома напрямками: а) виявлення і усунення обставин, що грають роль зовнішніх негативних впливів на особистість, формують у неї якості підвищеної віктимності, що виражаються в негативну віктимну поведінку. Сюди ж слід віднести і виявлення фактів відсутності необхідних позитивних впливів, в силу чого виникають ситуації бездіяльності, пасивності, невміння протидіяти нападе нию та ін., що виявляються на масовому рівні; б) виявлення та усунення умов (обстановки, ситуацій), спосіб реалізації якостей підвищеної віктимності визначених категорій осіб, що виявляється в віктимонебезпечній поведінці; в) виявленні та усуненні умов (обстановки, ситуацій), сприяють реалізації якостей підвищеної віктимності визначеній категорій осіб, незалежно від їх поведінки.

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Заросінська Х.О., слухач магістратури ННІФПСКМ НАВС

У кримінологічній науці немає єдності думок щодо розуміння терміну, який би охоплював комплекс заходів, спрямованих на вплив

на злочинність з метою зниження її рівня. Дискусія з даної проблеми триває дотепер.

Однак важливим напрямом протидії професійній злочинності є віктимологічна профілактика. Віктимологія розуміється як вчення про жертву злочину та шляхи впливу на злочинність, урахуваючи особистість жертви та її поведінки, що сприяли вчиненню злочину. Про істотний вплив поведінки потерпілої особи на механізм вчинення злочину говорилося весь час, коли досліджувалися ці проблеми. Так, ще в ХХ сторіччі В.С. Мінська вказувала на те, що 29% злочинів проти особистості спровоковані по терпілими або вчинені за їх сприянням. Її підтримує й Л.В. Франк, який наголошує, що кожна четверта жертва злочину, який він вивчав, поводити себе «не належним чином». Сучасні дослідники також наголошують на істотному впливі поведінки потерпілого на механізм вчинення злочину. Віктимологічний аспект має істотне значення й в механізмі вчинення злочинів, які мають ознаки професійної злочинної діяльності. Так, при дослідженні правопорушень, що вчинені злочинцями-професіоналами, встановлено, що приблизно третина їх обумовлена поведінкою потерпілої особи або до вчинення злочину або в момент його вчинення. Це вказує на важливість віктимологічної профілактики професійної діяльності.

Слід зазначити, що поведінка жертви злочину не завжди є протиправною чи аморальною (наприклад, надмірна довіра), але й вона має істотне значення для механізму вчинення злочинів.

Зупинимося на найбільш поширених видах поведінки жертв злочину. По-перше, це конфліктна поведінка, коли жертва або сама створює конфлікт, або приймає активну участь у конфлікті на боці когось. Особливим різновидом є необхідна оборона, затримання злочинця та інша правозахисна активність. У цьому випадку дії потерпілого є законними і необхідними в даній ситуації. В.Л. Васильєв вказує, що знання закону та своїх прав дає додаткові можливості при відбитті злочинного нападу, створює впевненість в правоті своїх дій, які перешкоджають злочинному посяганням. Другим видом поведінки жертви є провокуюча, коли жертва демонструє свої статки і тим провокує злочинця на вчинення злочину. Третій тип – легкокажна поведінка – надмірна довірливість особи, нездатність оцінити людину тощо.

Віктимологічна профілактика розуміється як специфічна діяльність соціальних інститутів, яка спрямована на встановлення, усунення або нейтралізацію факторів, обставин ситуацій, які формують віктимну поведінку та обумовлюють вчинення злочину відносно конкретної особи, виявлення груп та конкретних осіб з підвищеним ступенем віктимності і вплив на них з метою відновлення або активізації їх захисних якостей, а також розробку або вдосконалення діючих спеціальних засобів захисту громадян та конкретних осіб від злочинів

та наступної віктимізації. Основними об'єктами віктимологічної профілактики професійної злочинності виступають особистісні якості осіб, які є потенційними жертвами злочину, соціальне оточення цих осіб та конкретні життєві ситуації, які сприяють вчиненню злочину відносно цих осіб. Профілактична робота повинна здійснюватися на трьох рівнях – загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному. Метою загальносоціальної профілактики є не тільки протидія професійній злочинності, а й досягнення інших результатів. Вона включає в себе комплекс заходів політичного, соціально-економічного, соціально-психологічного, організаційного, медичного, інформаційного, технічного характеру тощо.

Заходи політичного, соціально-економічного та організаційного характеру повинні бути спрямовані на розробку та впровадження програм, які спрямовані на розвиток економіки, підвищення матеріального забезпечення широких верств населення, формуванню дійсних ринкових відносин, які б виключили кримінальний тиск на суб'єктів підприємницької діяльності. Для цього необхідний реальний, а не уявний соціальний захист незабезпечених верств населення, допомога в працевлаштуванні, відповідна податкова політика тощо.

Культурні заходи повинні бути спрямовані на підвищення культурного розвитку населення й особливо неповнолітніх, підвищення культури у всіх сферах життя людей – політичній, робітничій, побутовій. Україна знаходиться зараз не тільки під тиском глибокої економічної кризи, а й кризи моралі і культури, коли матеріальні спонукання стають основою життєдіяльності більшості населення країни. Гроші стають мірилом вирішення своїх проблем для осіб. У зв'язку з цим важливим напрямом загальносоціальної віктимологічної профілактики є впровадження або навіть відновлення правової пропаганди в різних формах, в тому числі й з залученням засобів масової інформації. О.М. Литвинов та Л.М. Давиденко пропонують такі реальні кроки впровадження заходів віктимологічної профілактики на загальносоціальному рівні: створення системи ефективного соціального захисту громадян від можливої віктимізації на підставі реформування всіх сторін життєдіяльності суспільства; зміну соціальної практики відношення до жертв злочинів, яка склалася, для цього слід урахувати психологічні особливості жертв злочинів; підвищення соціально-правової активності громадян за рахунок розвитку нових форм залучення населення до забезпечення правопорядку, соціальна підтримка громадян, які займають активну життєву позицію у справі забезпечення законності; зміну законодавчих актів, прийняття нових, що регламентують принципові питання стану, статусу жертв злочинів; стимулювання з боку держави створення соціальних служб, недержавних структур, фондів допомоги, реабілітаційних центрів та інших установ захисту жертв злочинів; навчання кадрів для роботи з постраждалими, всебічне введення та

переорієнтація діяльності державних служб на уважне, зацікавлене відношення до постраждалих від злочинів.

Віктимологічна профілактика на спеціально-кримінологічному рівні здійснюється не відносно всього населення, а відносно конкретних осіб, які характеризуються підвищеною віктимністю. Для цього також повинен бути здійснений комплекс заходів з виявлення таких осіб, виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів відносно цих осіб. Об'єктами профілактики повинні стати, з одного боку, самі потенційні жертви злочинів, а з другого, – конкретні життєві ситуації, які призводять до вчинення злочинів відносно цих осіб.

Віктимологічна профілактика, яка орієнтована на потенційну жертву злочину, повинна в себе включати такі заходи: вигодовлення та поширення спеціальних пам'яток як для всього населення, так і відносно конкретних категорій осіб (приватні підприємці, таксисти тощо), які містять форми поведінки для осіб в конкретних криміногенних ситуаціях; належна професійна та спеціальна підготовка осіб, які займаються кримінально небезпечним видом діяльності (інкасатори, охоронці, працівники фінансових та банківських установ); лікування осіб, які зловживають алкогольними напоями чи вживають наркотичні засоби; підвищення контролю з боку батьків за неповнолітніми.

Застосовується також ціла низка відповідних технічних та організаційних заходів: розробка і впровадження сучасних технічних засобів охорони громадян, їх власності; належне освітлення громадських місць, в яких вчиняються так звані вуличні злочини, здійснення добового відеоспостереження за певними кримінально небезпечними місцями; охорона під'їздів багатоповерхових будинків; здійснення патрулювання території громадянами у сільській місцевості; наближення міліцейських патрулів до кримінально небезпечних місць; належна технічна безпека фінансових та банківських установ та їх працівників. Спеціальні сучасні технічні засоби профілактики повинні бути здійснені й відносно так званих «комп'ютерних злочинів», які все частіше мають ознаки професійної злочинної діяльності.

Ця робота не може бути здійснена лише силами правоохоронних органів. Держава, суспільство, громадські організації і кожний громадянин повинен брати в ній участь.

На жаль, віктимологічна профілактика злочинів ще не набула значного поширення в нашій країні, хоча в деяких регіонах подібні рекомендації розповсюджували дільничні інспектори міліції як «пам'ятки» для мешканців. Заходи віктимологічної профілактики слід розробляти з урахуванням специфіки місцевої кримінальної ситуації і доводити до відома населення, використовуючи засоби масової інформації.